

SAMLAREN

*Tidskrift för
svensk litteraturhistorisk
forskning*

ÅRGÅNG 87 1966

Svenska Litteratursällskapet

UPPSALA

Almqvist & Wiksells

BOKTRYCKERI AKTIEBOLAG

UPPSALA 1967

i flera av de andra texterna. Djärvheten i den sexuella problematiken och det avancerade i drömtekniken är på flera håll iögonenfallande.

Vad som här sagts om innehållet må räcka att antyda att Finale und Auftakt är en synnerligen intressant antologi. Jag har avsiktligt koncentrerat mig till det litterära partiet men det må nämnas att de andra är lika givande. Speciellt inom musiken kom ju Wien vid denna tid genom Gustav Mahler, Arnold Schönberg, Alban Berg och Anton von Webern att spela en enorm roll för den kommande utvecklingen. Önskvärt hade varit om utgivarna hade kompletterat antologin med kortfattade biografiska notiser och några fler bibliografiska upplysningar än den källförteckning som lämnas. Det skulle varit till hjälp för den som vill forska vidare i den konstnärliga Wienmiljön före första världskriget. Till sist bör framhållas att den rikt illustrerade Finale und Auftakt är en mycket vacker bok. Inte minst bidrar härtill de många jugendillustrationerna i texten.

Bengt Larsson

O'Neill-litteratur — en översikt

Under senare delen av sitt liv fick O'Neill begrunda sanningen i ordspråket att ingen är profet i sitt eget land. USA ställde sig mera kallsinnigt till hans pjäser än Europa. Dramatens uppförande av Lång dags färd mot natt 1956 — i sig själv ett symptom på detta förhållande — innebar dock en förändring. Pjäsen gav O'Neill ett fjärde, posthumt Pulitzerpris och ledde till en O'Neill revival i Förenta Staterna. För en gångs skull kan man tala om samstämmighet bland kommentatorerna; vedersakarna teg och beundrarna siade om att stycket i framtiden skulle komma att räknas som en milstolpe i dramats historia. Som man kunnat förutse, utlöste Long Day's Journey Into Night också ett starkt intresse för människan O'Neill. Den oerhörda intensiteten i detta självbiografiska dokument tydde på att stycket måhända kunde användas som nyckel även till O'Neills övriga produktion.

Frågor av det här slaget tycks ha bildat utgångspunkt för Arthur och Barbara Gelb när de, tre år efter författarens bortgång 1953, satte sig före att skriva sin stora O'Neill-biografi. Innan den blev färdig hade hustrun i äktenskap nr två, Agnes Boulton, publicerat sina reminiscenser av sin första tid med O'Neill (1917-19) i en volym med titeln *Part of a long Story* (Doubleday, 1958). Stilen är halvt skönlitterär och stämningmålande, och boken handlar i minst lika hög grad om Agnes Boulton som om O'Neill — en ironisk illustration till paret Gelbs konstaterande av den makt- eller snarare integritetskamp som präglade detta äktenskap. Man fylls därför inte av något större förtroende för sakligheten i Agnes Boultons framställning, så mycket mer som författarinnan visar en ganska otrolig förmåga att dra sig till minnes repliker och bagatellartade händelser som ligger fyrtio år tillbaka i tiden.

En annan föregångare till den gelbska biografien är den bok Crosswell Bowen i samråd med O'Neills och Agnes Boultons narkotikaförslavade son Shane publicerade 1959. Boken, som är den första fullständiga O'Neill-biografien, har ett klart tendentiöst syfte, vilket framgår av den melodramatiska, O'Neill-imiterande titeln: *The Curse of the Misbegotten: A Tale of the House of O'Neill* (McGraw-Hill). De olycksfödda är O'Neills barn och barnbarn; de tre generationerna ställs, i likhet med Atriderna, i ett ödesbundet förhållande till varann i enlighet med bibelordet om fäderna, vars synder hemsöks på barnen. Familjeförhållandena står hela tiden i centrum och dramatiken behandlas ytterst valhänt och, även för en biografi, summariskt. Boken innehåller en hel del sakuppgifter av värde men också, tyvärr, hypoteser presenterade som fakta. Den är ytterst subjektiv i sitt rättfärdigande av Agnes Boulton och barnen gentemot O'Neill och hans tredje hustru, Carlotta Monterey.

Gelbs biografi, *O'Neill* (Harper, 1962), utgör ett oerhört framsteg gentemot föregångarna. Under de sex år paret varit sysselsatt med sin bok (som omfattar inemot tusen stora trycksidor), har de intervjuat över 400 personer, som stått i någon slags kontakt med O'Neill. Här gällde det att i sista stund rädda ett snart oåterkalleligen förlorat material. Från att ursprungligen ha varit tänkt som en biografi av konventionell längd, har verket svällt till att bli ett omfattande life-and-letters-arbete. Skälet härtill är främst att söka i författarnas övertygelse att O'Neill i osedvanlig grad diktat in sina privata

förhållanden — särskilt relationerna till föräldrarna och brodern — i sina verk, och att därför en ingående kännedom om hans liv kastar ljus över hans dramatik.

Ständigt återfinner Gelbs de fyra familjemedlemmarna O'Neill i skiftande masker-ningar i dramerna. Iakttagelsen är visserligen inte så alldeles ny. Tidigare O'Neill-forskare har ofta haft de självbiografiska inslagen på känn, men i avsaknad av mera ingående biografiska kunskaper har de måst stanna vid allmänna antaganden. Moderns morfinmissbruk — för att nämna ett frappant exempel — var en hemlighet som O'Neill endast delgav några få av sina närmaste vänner.

Biografins episka bredd, balanserade ton och överflöd på informativa fakta serverade på ett klart och njutbart sätt vill man gärna sätta i samband med författarnas ordinarie anställning vid *New York Times*. Boken är i stort sett välproportionerad, men man kan fråga sig, varför så mycket utrymme ägnas åt personer som spelat en ganska efemär roll i O'Neills liv och till vilka man inte kan spåra några motsvarigheter i dramerna. Jag kan tänka mig två svar. Dels synes det vara en strävan till objektivitet som ligger bakom; för att kunna ge en rättvisande beskrivning av O'Neill har man velat teckna en om än flyktig bild också av dem som bidragit till karakteristiken av författaren. Dels är det väl en lust att ge gestalterna ett visst egenliv för att därigenom kunna vidga biografien till att bli något av en tids- och teaterhistorisk skildring. Att skriva om O'Neill är ju att skriva ett stycke amerikansk teaterhistoria, vare sig man sysslar med James eller med Eugene. Man hade dock gärna sett, att den ibland väl anekdotiska framställningen hade ersatts av rikhaltigare upplysningar om O'Neills ideologiska orientering, speciellt om hans omfattande läsning. (En beskuren version har sedermera utkommit som paperback, och denna torde vara att rekommendera för normalläsaren.)

Med tanke på den möda »the Gelbs» lagt ned på sitt verk ter det sig egendomligt, att deras biografi inte försetts med några ordentliga källhänvisningar. Det är ju ett mycket stort och disparat material de haft till sitt förfogande, och det är givetvis en olägenhet för läsaren att inte veta om en uppgift härstammar från, låt oss säga, en 20-talsartikel eller en 50-talsintervju. Ofta svävar läsaren likaledes i okunnighet om huruvida en föreslagen tolkning är att betrakta som en hypotes av författarna eller en uppgift hämtad från annat håll, eventuellt från O'Neill själv. I dessa avseenden kan denna O'Neill-biografi tyvärr inte göra anspråk på att vara definitiv.

Ungefär samtidigt med den gelbska biografien utkom Doris Alexanders *The Tempering of Eugene O'Neill* (Harcourt, Brace & World, 1962). Författarinnan har under en lång följd av år varit sysselsatt med O'Neill-forskning och har tidigare i en rad utmärkta uppsatser betonat speciellt idéhistoriska aspekter. Det är därför med högt ställda förväntningar man går till hennes bok, som utgör första delen av en planerad tvåvolym-biografi och sträcker sig fram till början av tjugotalet. Tyvärr infrias inte förväntningarna. Trots att Miss Alexander i förordet försäkrar att hon i regel presenterar nya fakta, finner den initierade läsaren att hon i själva verket botaniserat mycket flitigt i Barrett Clarks, Bowens och Boultons böcker. En svävning mellan vad som är verifierbara fakta och vad som deducerats ur dramernas fiktionsvärld kan iakttas också hos Doris Alexander. Å andra sidan presenteras många data med föredömlig exakthet och författarinnan har gjort sig åtskilligt möda med att skaffa fram svåråtkomliga uppgifter.

Faderns gestalt har uppenbarligen fascinerat också Doris Alexander. Hennes bok är i nästan lika hög grad hans biografi som sonens. Och författarinnan tar avgjort parti för den äldre O'Neill. Med det freudianska Oidiuskomplexet som förlaga tecknar hon bilden av en ung man i ständigt svartsjukeförhållande till en fader som han i grunden liknar. Detta är i och för sig plausibelt; dramerna ger åtskilligt med stöd för tolkningen; och synsättet är ingalunda nytt. Det betänkliga är att det föranleder Miss Alexander att se Eugenes negativa inställning till fadern — en inställning som f. ö. delades av brodern — som *enbart* ett utslag av rivalitetskänsla och alltså utan saklig grund. Fadern blir i hennes framställning en endimensionellt idealiserad gestalt, ständigt lika missförstådd av sina otacksamma söner. Frågan är om James O'Neill inte missförståtts betydligt mer av Miss Alexander än av sonen Eugene. I Long Day's Journey tecknas han åtminstone som en människa av ganska stor komplexitet, en gestalt som man på grund av att skuggsidorna också kommit med upplever som sannare än den ljuse riddare Doris Alexander frammanar. Det är förunderligt att konstatera att det som O'Neill själv lyc-

kats så väl med i sitt drama — att teckna en bild av alla de fyra familjemedlemmarna som på en gång äger skärpa, nyansrikedom och en hög grad av objektivitet — att detta är något som flertalet av hans biografier misslyckats med.

En standardbibliografi för åtskillig tid framåt är Jordan Y. Millers *Eugene O'Neill and the American Critic. A Summary and Bibliographical Checklist* (The Shoe String Press, Inc., 1962). Den inledande essän kan med fördel förbigås; den ger ingenting nytt och Miller använder sig dessutom av ytterst grova kategorier. Det är den ytterligt omfattande bibliografin — 1 804 nummer — som gör boken ovärderlig. Efter en användbar kronologi över O'Neills liv inleds den egentliga bibliografiska delen med tre avsnitt om författarens verk: (1) en förteckning över pjäserna med data för koncipiering, copyright och publicering, (2) en förteckning över viktigare O'Neill-föreställningar, (3) en lista över författarens icke-dramatiska arbeten. Den kritiska avdelning som därpå följer är likaledes indelad i tre avsnitt: (1) böcker och delar av böcker, (2) tidskriftsartiklar och (3) recensioner. Slutligen förtecknas en del — tyvärr alltför få — opublicerade avhandlingar. Varje titel ges en kortfattad kommentar; tyvärr visar Miller här ofta osäkerhet i bedömnigen av olika arbetens värde och centrala teser. Registret ger utmärkt hjälp åt den som snabbt vill hitta litteratur om enskilda pjäser. Som boktiteln anger har bibliografin en påfallande begränsning: icke-amerikanska arbeten har endast i undantagsfall medtagits. Skälet härtill är närmast att en bok av professor Horst Frenz rörande O'Neills ställning i Europa så småningom kommer att täcka detta område.

Välkomna bidrag är också antologierna *O'Neill and His Plays. Four Decades of Criticism* (New York University Press, 1961; senare även som paperback) av Oscar Cargill, N. Bryllion Fagin och William J. Fisher samt *O'Neill. A Collection of Critical Essays* (Prentice-Hall, Inc., 1964) redigerad av John Gassner. I den förstnämnda har i fem stora avsnitt samlats biografiskt material, uttalanden om teater av O'Neill, recensioner av uruppföranden, amerikanska och europeiska värderingar av O'Neill samt ett antal specialstudier. Dessutom innehåller antologin en alfabetisk förteckning över samtliga pjäser — ett sjuttioal om man inkluderar förstörda manuskript — med konceptions-, produktions- och publikationsdata samt en trettio sidors selektiv, kommenterad bibliografi. Drygt hälften av bidragen är av äldre datum (20-talet) och volymen innehåller inte många kritiska röster. Till belackarna hör Francis Fergusson, Eric Bentley och Mary McCarthy. Deras kritik kan jämföras med avsnitten av de positivt inställda Joseph Wood Krutch, John Gassner och Lionel Trilling.

Gassners volym är inte lika allsidig och man kan rikta vissa invändningar mot urvalet. Tre av de femton uppsatserna finns redan med i Cargills antologi och kunde alltså lämpligen ha ersatts av andra. Att John Raleigh som den ende fått lämna två bidrag vittnar om en överdriven uppskattning av denne kritikers insats. Man hade gärna sett att dessa uppsatser fått lämna plats för, exempelvis, Roger Asselineaus intressanta aristoteliska läsning av Elektratrilogien, Cyrus Days uppslagsrika analys av nattvardssymboliken i *The Iceman Cometh* och något avsnitt ur Winthers, Engels eller Falks böcker. Men som helhet är antologin högst läsvärd och några av bidragen hör till det bästa som presterats på området.

Introduktioner till O'Neills författarskap av växlande halt ges i Clifford Leechs *Eugene O'Neill* (Oliver and Boyd Ltd, 1963), Frederic I. Carpenters *Eugene O'Neill* (Twayne Publishers, Inc., 1964) och John H. Raleighs *The Plays of Eugene O'Neill* (Southern Illinois University Press, 1965). Av dessa är Leechs den som bäst lämpar sig för det lovvärda syftet att ge en allmän presentation på ett begränsat antal sidor. Carpenters bok är omfångsrikare men behandlar endast tjugo av O'Neills fyrtionio bevarade pjäser och inte alltid de bästa.

I motsats till Leech och Carpenter, som i stort sett kompilerar tidigare framförda synpunkter, redovisar Raleigh en hel del egna. Författaren gör åtskilliga träffande detaljiakttagelser och har stundtals blick också för symbolplanet i dramerna. Men hans ansträngningar att prompt göra O'Neill till en i djupare mening modern, amerikansk författare, besläktad med Proust och Joyce och med rötterna hos Emerson och Tocqueville, förefaller mig missriktade. Detta så mycket mer som Raleigh, i stället för att med *slående* citat belägga sin tes och diskutera huruvida O'Neill läst de författare det så flitigt hänvisas till, hänger sig åt ett grumligt Zeitgeist-resonemang. Att göra O'Neill-dramerna till

samtidsdokument är förvisso inte svårt — det finns åtskilligt av lokal- och tidsfärg över dem — och så betraktades de också i allmänhet på 20- och 30-talet. När man läser Raleighs bok förleds man till att tro att O'Neill var mera intresserad av att skildra Amerikas historia, sociala förhållanden, etc. än av den metafysiska problematik som enligt hans eget vittnesbörd framför allt sysselsatte honom.

Den metafysiska aspekten undviks också i Doris Falks psykoanalytiska studie *Eugene O'Neill and the Tragic Tension* (Rutgers University Press, 1958, 3:e u. 1965). Trots detta är boken utan gensägelse det viktigaste kritiska bidraget till O'Neill-litteraturen på senare år. Med »den tragiska spänningen» avser Falk den smärtsamma men livgivande polariteten mellan jaget och det undermedvetna, vilken hon ser som det grundläggande mönstret i O'Neill-dramerna. Konflikten yttrar sig och löses givetvis på olika sätt hos olika gestalter och Falk delar därför in dramerna i fem grupper, var och en dominerad av en viss psykologisk typ, som så småningom visar sig vara kalkerad på en av familjemedlemmarna Tyrone-O'Neill; i detta hänseende föregriper alltså Falk paret Gelb i deras grundläggande tes. Bakom de tidiga »the searchers» skönjer författarinnan således moderns drag, bakom »the extremists» faderns, bakom »the finders» O'Neills egna och bakom de gestalter som analyseras i kapitlet »fatal balance» anar hon den äldre broderns livströtta ansikte. Till dessa grupper kommer ytterligare en: »the trapped». Med hjälp av i synnerhet Karen Horneys system beskrivs de olika protagonisternas inre kamp, deras sökande efter en identitet, deras identifiering med ett falskt — uppsvullet eller förkrummat — jag, deras klivenhet mellan olika jag med ty åtföljande disintegrering eller paralytisk.

Det är ett centralt problem Falk har tagit upp och analyserna har både pregnans och djup. Indirekt ger boken med dess fem kronologiskt ordnade pjäsgrupper en psykoanalys av O'Neill själv, en bild av hans inre livsresa från moderns till broderns problematik. Man kan resa invändningar mot den utveckling som här skisseras; mönstret är i sin regelbundenhet mera suggestivt än övertygande. Men kvar står i alla fall, att Falk kartlagt den psykologiska spännvidden i dramerna och därmed gett dem en inre dimension som den tidigare O'Neill-kritiken varit tämligen blind för.

Falk är, som antytts, i stället blind för en annan dimension, den religiöst-metafysiska. Det rör sig här inte bara om en metodiskt betingad inskränkning. Falk förnekar att religiösa föreställningar någonsin spelat en roll för dramatikern O'Neill. De menliga konsekvenserna av detta synsätt, som f. ö. rimmar illa med O'Neills egna uttalanden och bevisliga intresseinriktning, utblir inte. Med Falks *renodlat* psykoanalytiska tolkning reduceras gestalterna till fall, låt vara komplexa och intressanta sådana, emanationer av författarens nevrotiska psyke. Deras hopplösa kamp, förklarar författarinnan, har i sig själv en mening, men vad denna mening är lyckas hon aldrig tillfredsställande förklara inom sin snäva psykologiska synkrets. Hennes studie ger med skärpa ena sidan av O'Neill-dramernas Janusansikte; den andra, den som vetter mot kosmos dväljs ännu i mörker.

O'Neill-litteraturen visar inga tecken på att sina. Förutom de verk av Alexander och Frenz som redan nämnts är ett stort life-and-letters-arbete i två delar sedan åtta år tillbaka under utarbetande av Louis Sheaffer, f. d. teaterkritiker vid *Brooklyn Eagle*. Kanske får vi i detta verk en definitiv biografi och en grundval för kommande O'Neill-forskning.

Egil Törnqvist

JOHN H. JOHNSTON: *English Poetry of the First World War. A Study in the Evolution of Lyric and Narrative Form*. Princeton University Press. Princeton, New Jersey 1964.

BERNARD BERGONZI: *Heroes' Twilight. A Study of the Literature of the Great War*. Constable & Co Ltd. London 1965.

Ungefär samtidigt föreligger här två böcker om engelsk litteratur från första världskriget. J. H. Johnston, en amerikan, har begränsat sig till poesin, medan Bergonzi dessutom presenterar romaner och självbiografier. Johnstons bok är kompaktare och stilistiskt tyngre, men ger förutom noggranna och tankeväckande analyser en rad utmärkta